

Вульф Вірджинія

Біографія

ВУЛФ, Вірджинія (Woolf, Virginia — 25.01.1882, Лондон — 28.03.1941, Льюїс, Сассекс) — англійська письменниця, літературний критик, теоретик модернізму. Народилася в сім'ї відомого літературознавця, філософа та історика Леслі Стівена, людини радикальних поглядів і глибокої ерудиції, автора фундаментальних праць "Історія англійської думки у вісімнадцятому столітті" і знаменитого "Словника національних біографій". У домі Стівенів бували видатні письменники, вчені, художники. Її першою дружиною була дочка Вулф Теккерея. Після її смерті Стівен одружився із вдовою відомого адвоката Джулією Дакворс. Серед чотирьох дітей від цього шлюбу третьою дитиною була Вірджинія, котра вирізнялася з дитинства підвищеною чутливістю, великою сприйнятливістю і слабким здоров'ям. Вона отримала домашню освіту, провівши дитинство і юність серед книг надзвичайно багатой бібліотеки батька, в атмосфері культурних інтересів і літературних знайомств.

У 1904 р. після смерті батька діти — Тобі, Адріан, Ванесса та Вірджинія замешкали в одному з центральних районів Лондона — Блумсбері. Тут, у будинку на Ґордон-Сквер, неподалік від Британського музею, розпочався новий період в їхньому житті, пов'язаний з виникненням у 1906 р. групи "Блумсбері", яка об'єднала молодих людей, чий зацікавлення були пов'язані з мистецтвом. Сюди входили письменники Літтон Стречі та Е.М. Форстер, мистецтвознавець Роджер Фрай, художник Клайв Белл — майбутній чоловік Ванесси, журналіст Леонард Вулф — майбутній чоловік Вірджинії, а також деякі інші випускники та студенти Кембридж; Центром групи була сім'я Стівенів, а її душею — Вірджинія. Щотижневі зустрічі блумсберійців переростали у тривалі та палкі суперечки про мистецтво, про шляхи його розвитку в сучасну епоху. Усі були однастайними у своєму погляді на мистецтво як найважливішу грань життя суспільства і найвищий прояв можливості людини, всі вітали нові художні відкриття і свято вірили в те, що мистецтво — найнеобхідніша умова існування цивілізації.

Одним зі своїх наставників блумсберійці вважали філософа Дж. Е. Мура, котрий тяжів де інтуїтивізму і надавав особливого значення аналізу відчуттів. Етичну теорію Дж. Мура, його книгу "Principia Ethica" ("Основи етики", 1903) в якій проникнення в сутність прекрасного і встановлення гармонійних взаємовідносин між людьми проголошуються найважливішими життєвими принципами, вони сприйняли як одкровення. Члени групи "Блумсбері" рішуче заперечували такі характерні для вікторіанської епохи лицемірство, напускну сором'язливість просторікування і пихатість. Титули й офіційні нагороди висміювалися в їхньому середовищі. В людині цінувалися щирість, безпосередність вміння тонко реагувати на довкілля, неупередженість думок, вміння розуміти і цінувати прекрасне, невимушено і зрозуміло викладати свою думку в розмові, обґрунтовувати її в дискусії. Блумсберійці кидали виклик вульгарності, меркантильності та обмеженості. Рішуче заперечуючи

утилітарний підхід до життя, вони були схильні дивитися на себе як на обраних; служіння мистецтву вони розглядали як своєрідний священний ритуал, а докори в елітарності не бралися до уваги, оскільки у визначенні "високолобі", як їх часто прозивали в критиці і літературному середовищі, для них приховувався особливий смисл: цим словом особисто вони називали людину, котра, за словами Вулф вирізняється високим рівнем інтелекту і таланту, живе у постійних творчих пошуках; для неї ідея важливіша від життєвого благополуччя. Де "високолобіх" Вулф відносила В. Шекспіра і Ч. Діккенса, Дж.Г. Байрона і П.Б. Шеллі, В. Скотта і Д. Кітса, Г. Флобера і Г. Джеймса.

У 1910 р. в середовищі блумсберійців з'явився Р. Фрай, котрий відіграв важливу роль у культурному житті тогочасної Англії. Він сприяв організації в Лондоні виставок картин французьких імпресіоністів і постімпресіоністів (1910 і 1912 рр.). Поява у виставкових залах британської столиці полотен Е. Мане і А. Матісса. В. Ван Гога і П. Сезанна була сприйнята як зухвалий виклик загальноприйнятим смакам. Лише невелика частина публіки сприйняла їхнє мистецтво як явище значне і принципово нове.

Поміж тих, хто вітав імпресіоністів, була й Вулф. Невипадково саме 1910 рік вона назвала межею, то позначила "зміни в англійському характері". Картини Мане і Сезанна вона сприйняла як одкровення не лише в образотворчому мистецтві, а й в інших видах мистецтва. Імпресіонізм притаманний прозі й самої Вулф.

У 1912 р. Вірджинія Стівен стала дружиною Леонарда Вулфа, добре відомого у ті роки своїми статтями з питань колоніальної політики Британської імперії. Він був випускником Кембриджа, провів сім років на Цейлоні. Враження цих років відобразились у його книзі "Село в джунглях". В будинку подружжя Вулф налагодила творчу атмосферу, плідна для кожного з них. Коло друзів поповнилось: у вітальні Вулф бували поети і прозаїки — Т.С. Еліот, Д.Г. Лоуренс, Е. Бауен, С. Спендер, знавець античності Г. Дікінсон. Дотепна, товариська, до всього цікава В. завжди перебувала в центрі, притягувала співрозмовників. У 1917 р. подружжя Вулф заснувало видавництво "Хогарт-Прес". Більшу частину обов'язків, пов'язаних з його діяльністю, виконувала особисто Вулф.

Вперше у пресі Вулф виступила в 1904 р. в газеті "Гардіан" з рецензією; згодом її критичні статті почали з'являтися на сторінках літературного додатка до газети "Тайме". Критиком і оглядачем цього видання вона була протягом тридцяти років. У 1915 р. вийшов друком її перший роман "Подорож назовні" ("The Voyage Out"). Вона працювала над ним сім років. Це був початок її шляху романіста, на якому вона відважно заявила про своє прагнення до експерименту, до пошуку нових доріг у художній прозі. Досить відчутний вплив на Вулф філософії А. Бергсона та творчості М. Пруста.

Свої погляди на літературу, завдання романіста та принципи художньої зображальності Вулф виклала у статтях "Сучасна художня проза" ("Modern Fiction", 1919) та "Містер Беннетт і місіс Браун" ("Mr. Bennett and Mrs. Brown", 1924), що стали

її естетичними маніфестами.

Вулф виступила переконаною противницею письменників старшого покоління — Г. Веллса, Дж. Голсуорсі та Беннетта, котрих вона назвала "матеріалістами", оскільки їх, на думку Вулф, цікавила "не душа, а плоть" і "вони витрачають свою непересічну майстерність і ретельність, намагаючись зробити тривіальне і проминуче справжнім і вічним"; вона протиставила їм "спіритуалістів" — Дж. Джойса, Д.Г. Лоуренса та Т.С. Еліота, котрі намагалися "наблизитися і зберегти щиріше і точніше те, що цікавить їх і керує ними". До "спіритуалістів" Вулф відносила й себе. Для неї мистецтво — це світ емоцій, уяви, безкінечних асоціацій, це вміння передати миттєве враження, біг часу, розмаїття відчуттів; відтворити реальність — означає розкрити світ почуттів, змусити читача проїнятися настроями героїв, автора; побачити, як і вони, гру світла, почути симфонію звуків, відчувти подув вітру. Кожен твір Вулф — художній експеримент. У "плинній прозі" вона відтворює рух часу, особливості сприймання життя в дитинстві, юності, в старості; накреслює контури паралельних доль людей, котрі, розвиваючись, у якийсь момент переплітаються, а потім знову розходяться. Відобразити в одній миттєвості суть буття — ось що особливо важливе для Вулф. Психологізм її прози елегантний і витончений, його малюнок вибагливий.

Вулф цікавить не розвиток подій, а рух свідомості, емоцій і почуттів. Фіксація їхньої динаміки віртуозна, захоплююча у своєму розмаїтті. "Вона мріє, висуває припущення, викликає видива, але вона не створює фабули та сюжету і чи може вона створювати характери?" — запитував сучасник і шанувальник таланту Вулф письменник Е.М. Форстер. У лекції про Вулф він зазначав: "Вона любила всотувати в себе фарби, звуки, запахи, пропускала їх через свою свідомість, де вони перепліталися з її думками і спогадами, а потім знову витягувала на світло, водячи пером по папері... Так самовіддано, як вона, вміли чи хоча б намагалися писати поодинокі... Вона була абсолютною володаркою своєї складної майстерності". Вулф уміла писати серйозно і жартівливо, вона поринала у створювану нею ілюзію, не випускаючи її структури з-під свого контролю.

У творчості Вулф виокремлюються три періоди. У перший (1915—1922) створені романи "Подорож назовні", "Ніч і день" ("Night and Day", 1919), оповідання, які увійшли у збірку "Понеділок і четвер" ("Monday and Thursday", 1921), і роман "Кімната Джейкоба" ("Jacob's Room", 1922), який багато в чому став підсумком ранніх шукань письменниці, синтезувавши перспективи подальшого розвитку. Другий період припадає на середину 20-х років і включає романи "Місіс Делловей" ("Mrs. Dalloway", 1925) і "Домаяка" ("To the Lighthouse", 1927), що став вершиною творчості Вулф. У третій період (1928— 1941) створені "Орландо" ("Orlando", 1928), "Хемі" ("The Waves", 1931), "Роки" ("The Years", 1937) і "Між актами" ("Between the Acts", 1941). Протягом усього життя Вулф писала оповідання, есе, рецензії та статті про літературу, образотворче мистецтво, виступала з проблем жіночої емансипації. Визнання здобули її збірки "Рядовий читач" ("The Common Reader", 1925; 1932), праця про права жінок "Своя кімната" ("A Room of One's Own", 1928).

У "Своїй кімнаті" Вулф звернулася до питань, які завжди глибоко хвилювали її, — про місце жінки в житті та суспільстві, про її роль у вихованні дітей, про властиву їй своєрідність світосприйняття і про проблеми взаємин сучасних мужчин і жінок.

Літературно-критична діяльність Вулф — один із найважливіших аспектів культурного життя Англії 10—30-х років; її резонанс відчутний і сьогодні. Внесок В. у формування нового художнього мислення загальноновизнаний. Критична спадщина Вулф позначена неповторним чаром її витонченої особистості, проникливою силою таланту і широтою ерудиції, які проявились у глибині й оригінальності міркувань про мистецтво попередників і сучасників (статті про Д. Дефо, Д. Остін, В. Скотта, Ч. Діккенса, сестер Бронте, Д.Г. Лоуренса, Монтеск'є, М. Пруста тощо).

Цікавою є її стаття про розмаїття романних форм "Різновиди роману" ("Phases of Fiction", 1929), у якій вона пропонує свою класифікацію письменників, беручи до уваги особливості змалювання ними життя і людини. Вона поділяє письменників на "оповідачів правди" (Д. Дефо, Дж. Свіфт, Е. Тrollop, Г. де Мопассан), "романтиків" (В. Скотт, Р. Л. Стівенсон, Е. Редкліф), "майстрів створення характерів" (Ч. Діккенс, Дж. Остін, Дж. Еліот), "психологів" (Г. Джеймс, М. Пруст, Ф. Достоевський), "сатириків і фантастів" (у цьому розділі вона пише про Л. Стерна) і "поетів" (Е. Бронте, Т. Гарді, Дж. Мередіт). Розмірковуючи про сучасну літературу, Вулф багаторазово відзначає її деградацію у порівнянні із здобутками письменників XVIII і XIX ст. Навчившись робити машини, вважає вона, люди не стали краще писати.

Після виходу друком роману Вулф "Подорож назовні" Літтон Стречі назвав його "цілковито невікторіанським". Блумсберійці вітали його, побачивши у творі сміливий розрив з традиціями, що проявилось, на їхню думку, в неприхованому домінуванні "духовного" начала над "матеріальним", в нетрадиційному використанні можливостей "виховного роману" (відсутність розлогих описів, відмова від панорамного зображення, увага до передачі почуттів, яка явно переважає інтерес до динаміки сюжету). Історія юної героїні Рейчел Вінрейс, котра вирушає у свою першу подорож, під час якої знайомиться з життям, переживає перше кохання, а потім зненацька помирає від тропічної лихоманки, накреслена в романі пунктирно. Вікно у світ лише привідчиняється перед героїнею.

У "Кімнаті Джейкоба" реалізований задум передати безкінечний потік тих найменших частинок ("атомів"), які "бомбардують" свідомість людини, складаючи коло її уявлень про життя. Життя Джейкоба Флендерса відображене у ланцюгу епізодів; змінюються кадри: дитинство, отрочтво, юність. Морське узбережжя, де грається маленький хлопчик, тиха ласка матері, котра схилилась увечері над його ліжечком; студентські роки у Кембриджі; самостійне життя в Лондоні; кохання; подорож Францією і Грецією. У фіналі — спорожніла кімната, вкриті пилюкою речі. Побіжне згадування про загибель Джейкоба на війні. А за вікном триває життя. Рух часу безкінечний.

Роман "Місіс Деллоуей" Вулф створювала з орієнтацією на Дж. Джойса, захоплена задумом відтворення життя на кшталт "Улісса". Крізь призму одного дня передане

життя героїні і тих, чий долі пов'язані з нею. В тексті роману фіксуються "моменти буття", обмежені часом (червневий день 1923 р.) і простором (район Вест-Енду). Утворі відсутні експозиція, він розпочинається словами: "Місіс Деллоуей сказала, що сама купить квіти". З цього моменту читача захоплює потік часу, рух якого фіксують удари годинника Біг-Бен. Напливають картини минулого, зринаючи у спогадах Клариси. Вони проносяться у потоці її свідомості, їхні контури проступають у розмовах, репліках. Часові нашарування перетинаються, напливають один м одного, в єдиній миті минуле змикається з теперішнім. "А пам'ятаєш озеро? — запитує Клариса друга своєї юності Пітера Волша, — і голе. Її урвався від почуття, через яке зненацька невлад стукнуло серце, перехопило горло і звело губи, коли вона сказала "озеро". Тому що — зразу — вона, дівчатко, кидала качкам хлібні крихти, стоячи побіля батьків, йшла та йшла і несла в руках своє життя, і що ближче до них, це життя розросталось у руках, бубнявіло, поки не стало всім життям, і тоді вона його склала є і їхніх ніг і промовила: "Ось що я з нього зробила, ось!" А що вона зробила? Справді, що" Сидить і шиє сьогодні побіля Пітера".

Паралельно з лінією Клариси розгортається трагічна доля травмованого війною Септиму; Сміта, котрого місіс Деллоуей не знає, як і він її, але життя їхні протікають в одних просторо-во-часових межах і якоїсь миті шляхи їхні перетинаються. В той самий час, коли Клариса робить свою ранкову прогулянку Лондоном вона проходить повз Сміта, котрий сидить лавці у парку. Одна мить. Роль і місце цієї миті поміж інших миттєвостей буття поступово окреслюються. Септимус Сміт втілює у собі приховану, нікому не відому грань характеру Клариси. Самогубство Сміта звільняє Кларису від нав'язливої думки про смерть. Розривається коло самотності. У фіналі роману звучить надія, народжена зустріччю Клариси та Пітера після довгих років розлуки.

У жодному з попередніх творів Вулф сила емоційного сприймання "переливів реальності" і майстерність їхнього відтворення не сягала таких висот, як у "Місіс Деллоуей", і ніде осуд існуючого не лунав настільки чітко.

У зв'язку з цим романом Вулф занотувала у щоденнику: "Я хочу зобразити життя і смерть, розум і божевілля, я хочу піддати критиці соціальну систему і показати її в дії... Я гадаю, що це найзадовільніший з моїх романів". Така самооцінка — велика рідкість для Вулф. До своїх творінь вона завжди була налаштована критично, страждала від невпевненості у своїх силах, мучилася від постійних надокучливих думок про те, що омріяні цілі виявились недосягнутими. Це неодноразово спричинювало нервові зриви, і інколи й глибокі депресії.

Естетична цілісність властива роману "До маяка", в якому імпресіонізм письма, втрачаючи фрагментарність, переростає в широкі філософські узагальнення та символіку. Життя в його часовому протіканні, пошуки шляхів реалізації творчих можливостей, закладених в людині, поєднання егоцентризму, знаходження мети — все це присутнє в потоці свідомості персонажів. Досягається суголосність звучання їхніх "голосів".

У романах Вулф 30-х років набула цілісність втрачається. Гра із просторово-

часовими категоріями присутня в "Орландо" герой якого, розпочавши своє життя в епоху правління королеви Єлизавети, переживши потім XVIII і XIX століття, постає перед нами в заключних розділах роману — у 20-х рр. XX ст., перевтілившись з чоловічини в жінку. Вулф захоплює власний експеримент: передати зміну людської сутності в русі історичного часу.

Створенням універсальних картин буття характеризуються й інші експериментальні романи Вулф 30-х років, в яких письменниця звертається до таких проблем, як людина та історія, людина і Всесвіт, оперує опозиціями добро — зло, світло — п'ятьма, життя — смерть. Працюючи над романом "Хвилі", Вулф записала у щоденнику: "Це повинна бути абстрактна містична п'єса: п'єса-поема". Створена універсальна картина буття; позначені контури Всесвіту, який то освітлюється сонцем, то поринає в п'ятьму. Поміж бурхливих стихій природи, схожі на метеликів, миготять людські життя. Спочатку Вулф хотіла назвати цей роман "Метелик".

"Хвилі" складаються з дев'яти частин (періодів), які відповідають основним етапам людського життя. Кожен період (окрім останнього) — це ланцюг монологів шести героїв; останній період — монолог одного з них — Бернарда. Всім періодам передують описи морського узбережжя в різні періоди доби — від світанку до ночі. І в міру того як світанок змінюється полуднем, а день вечором, відбувається і зміна пір року: дитинство героїв пов'язане з весною, їхня молодість — з літом, а потім — сутінки і нічна п'ятьма. Ця зміна передає рух часу — від ранку життя до його заходу, від весни і цвітіння до згасання та смерті. Описи (картини природи, написані поетичною прозою) чергуються з елементами драматизації (монологи героїв). Це й дало підставу Вулф назвати свій твір "п'єсою-поемою". У міру руху часу змінюється світовідчуття героїв, їхнє сприйняття навколишнього. У дитинстві вони радіють зі всього і дивуються всьому: гра сонячних променів на поверхні води, пташиний щебіт, шум моря. Вони із захопленням і цікавістю розглядають жука. А потім приходять шкільні роки, коли кожному доводиться увійти у раніше невідомий світ. Звучать імена Шекспіра, Катулла, Драйдена. Діти прилучаються до знань. І ось: "Ми вже закінчили. Ми ніде. Ми несемося у поїзді Англією..." Що жде кожного? Поїзд рухається назустріч життю. Сонце піднімається все вище. Хвилі накочуються на берег, їхній шум посилюється. Смеркається. Надходить звістка про смерть Персиваля, старіють, відчувають свою самотність, гостріше переживають печаль і гіркоту втрат Сьюзен, Рода, Бернард, Невіль, Джінні і Льюїс. Інакший тепер Лондон, іншим уявляється життя. Лише деяким героям поталанило утвердитися в житті. Сьюзен досягає цього завдяки материнству, Бернард — завдяки творчості. Сонце опускається до горизонту. Ниви голі. Море темніє. Шість людей зустрічаються знову. Сумом пронизана ця зустріч і перед кожним запитання: "Що зробив ти зі свого життя?" Заключний період складається з монологу Бернарда, що закінчується словами про поєдинок Життя і Смерті. Бернард кидає виклик Смерті: "Нескорений і непереможний, я вступаю в бій з тобою, о смерте!" Патетичний монолог Бернарда змінюється заключною фразою роману: "Хвилі б'ються в берег". Берег безлюдний.

Висока тональність останнього монологу Бернарда дозволила свого часу Джеку

Ліндсею зауважити, що Вулф "на противагу Джойсу утверджує Життя і вірить в перемогу над Смертю". Проте зміст роману і загальна тональність його звучання не дають підстав для такого оптимістичного висновку.

Роман "Роки" сприймається в літературному контексті як своєрідна паралель "Сазі про Форсайтів" Дж. Горлсуорсі, хоча сама Вулф підкреслювала, що вона аж ніяк не прагне змагатися з творцем "Саги". У романі "Роки" йдеться про життя декількох поколінь сім'ї Парджітер, починаючи з 1880 р. і до закінчення Першої світової війни. Куди плине потік життя? Куди несе він людей? То що ж далі? Ці ключові питання залишаються без відповіді. У романі "Роки" Вулф використала прийоми, до яких вона зверталася раніше: об'єднала воедино "потік свідомості" та елементи деталізації, передала "миттєвості буття", зобразила один день з життя героя як мікрокосм світу, відтворила минуле в миті теперішнього, кинула погляд на теперішнє крізь призму минулого.

Як широке історичне полотно був задуманий роман "Між актами", в якому минуле і майбутнє Англії передані в одному дні з життя сім'ї фермера Руперта Хейнеса. Е.М. Форстер назвав цей роман "дійством, яке відтворює історію Англії від самих її джерел, а під кінець утягує в свою течію і глядачів, з тим, щоб вони продовжили історію. "Завіса піднята" — такою є заключна фраза. Задум тут суто поетичний, текст переважно віршований".

У серпні 1940 р. Вулф написала статтю політичного характеру "Думки про мир під час повітряного нальоту" ("Thoughts on Peace in an Air Raid"), у якій закликала покінчити з війнами, з гітлеризмом, з агресією, з "прагненням володарювати і пригноблювати".

Під час одного з нальотів німецької авіації на Лондон був зруйнований будинок Вулф. Була знищена її бібліотека. Напруга перших воєнних років, незагоєна рана, завдана їй загибеллю на полях битв в Іспанії її улюбленого племінника Джуліана Белла, котрий відправився у складі інтербригади на боротьбу з силами фашизму, підірвали здоров'я Вулф. Багато в чому це було пов'язано і з незадоволеністю письменниці останніми творами. Все це сприяло поглибленню нервової депресії. Одного березневого дня 1941 р. Вулф пішла зі свого заміського будинку в Сассексі на прогулянку і не повернулася. Її тіло було знайдено в ріці, куди вона кинулася, набравши у кишені свого одягу каміння.

Художні пошуки та відкриття Вулф збагатили психологічну прозу новітнього часу. Літератур-но-критична спадщина Вулф — органічна частина англійської класики ХХ століття. У 2002 р. американські кінематографісти зняли фільм "Години" про життя Вулф (у ролі письменниці — Ніколь Кідман).

Н. Михальська